

Texty predstavujú dve inauguračné prednášky – prvá z nich bola prednesená v roku 1908 v Liverpoole pre založení prvej katedry sociálnej antropológie na svete, druhá zasa v Cambridgi v roku 1921. Na základe týchto prednášok si môžeme urobiť predstavu o vývine a zmenách v antropológickom poznaní v jej raných obdobiach, ako aj o vývine samotných Frazerových myšlienok. Záver 19. storočia a celá prvá štvrtina 20. storočia sa nieslo v znamení Frazerových predstáv o antropológii.

JAMES GEORGE FRAZER

OBLASŤ SOCIÁLNEJ ANTROPOLÓGIE¹

Odbor na katedre, ktorú mám tú česť prevziať, je sociálna antropológia. Keďže tento odbor je ešte stále relatívne nový a jeho hranice sú ešte pomerne vágne, budem sa vo svojej inauguračnej prednáške zaoberať definovaním jeho oblasti a približným vyznačením ak už nie hraníc jeho výskumu, tak aspoň hraníc tej časti, ktorú navrhujem považovať za svoju.

Môže sa to zdať zvláštne, že antropológia alebo veda o človeku sa zrodila najneskôr z celej širokej a kvitnúcej rodiny vied. Tento odbor je taký mladý, že traja z jej významných zakladateľov v Anglicku, profesor E. B. Tylor, lord Avebury a Francis Galton sú ešte šťastne s nami. Je pravda, že niektoré oblasti zložitej prirodzenosti človeka boli už dlho témou špeciálnych disciplín. Anatómia preskúmala jeho telo, psychológia zasa jeho myseľ, teológia a metafyzika sa usilovali zmerať hĺbky veľkých mystérií, ktoré ho obklopujú. Avšak pokus o súvislý výskum človeka ako celku, preskúmanie nielen fyzickej a mentálnej štruktúry jednotlivca, ale porovnanie rôznych ľudských rás, vystopovanie ich príbuzností a prostredníctvom rozsiahleho zberu faktov sledovanie čo najvzdialenejšej evolúcie ľudského myslenia a inštitúcií od najranejších čias bolo vyhradené pre súčasnú generáciu, alebo skôr pre generáciu, ktorá práve odchádza. Cieľom antropológie, tak ako každej inej vedy, je objaviť všeobecné zákony, o ktorých sa dá predpokladať, že sa im podriaďujú jednotlivé fakty. Vravím, dá sa predpokladať, že sa im podriaďujú, pretože výskum vo všetkých oblastiach ukazuje ako veľmi pravdepodobné, že všade sa dá nájsť prevládajúci zákon a poriadok, pokiaľ ho usilovne hľadáme a podľa toho aj ľudské záležitosti, nech už sa zdajú akékoľvek zložité a nevypočítateľné, nie sú výnimkou z jednoty prírody. Teda antropológia v najširšom zmysle slova sa usiluje o objavenie všeobecných zákonov, ktoré riadili ľudské dejiny v minulosti a od ktorých, pokiaľ je príroda skutočne jednotná, sa dá očakávať, že ich budú riadiť aj v budúcnosti.

Veda o človeku súvisí do určitej miery s dávno známou filozofiou dejín, ako aj s výskumom, ktorý v minulých rokoch dostal meno sociológia. Môže však jestvovať oprávnený dôvod, že sociálna antropológia alebo skúmanie človeka v spoločnosti je iba iným výrazom pre sociológiu. Ja si však myslím, že by bolo vhodné tieto dve vedy odlíšiť od seba – názov sociológia by mal byť vyhradený pre skúmanie ľudskej spoločnosti v najrozsiahlejšom zmysle slova a názov sociálna antropológia môže byť výhodne ohraničený na jednu určitú oblasť tejto nesmiernej ríše poznania. Želám si, aby bolo dokonale jasné hneď od začiatku, že nepomýšľam na skúmanie celej ľudskej spoločnosti, minulej, prítomnej a budúcej. Necítim sa oprávnený povedať, či dosah mysle a úroveň vzdelania jediného človeka stačí na také rozsiahle podujatie, no bez váhania alebo dvojzmyselnosti vravím, že ja na to nestačím. Môžem hovoriť iba o tom, čo som skúmal, a moje výskumy sa venovali hlavne malej, veľmi malej súčasti sociálnych dejín človeka. Touto súčasťou je pôvod, alebo skôr rudimentárne fázy, detstvo a mladosť ľudskej spoločnosti, a navrhujem, aby sa oblasť sociálnej antropológie, alebo aspoň moje výskumy, obmedzili na túto časť. Moji nástupcovia na katedre budú môcť slobodne rozšíriť svoj pohľad aj za úzke hranice, ktoré mne vnucuje obmedzenosť môjho poznania. Oni budú môcť skúmať neskorší vývin, ako aj najranejšie začiatky zvyku a zákona, vedy a umenia, morálky a náboženstva, a z takéhoto výskumu budú môcť dedukovať princípy, ktoré by mohli viesť ľudstvo v budúcnosti, takže tí, ktorí prídu po nás sa dokážu vyhnúť nástrahám a pascám, do ktorých sme my alebo naši otcovia spadli.

No ak si želáte roztrieštiť sociálnu stavbu, nemôžete očakávať, že vám pomôže alebo vás povzbudí váš profesor sociálnej antropológie. Nie je jasnovidcom, ani prorokom, predpovedajúcim prichádzajúce nebo na zemi, žiadnu nádobu s okamžitým liekom na každé zlo, nie je rytierom Červeného kríža, aby viedol krížovú výpravu proti biede a núdzi, proti chorobe a sneti, proti všetkým hrozným príznakom, ktoré zápolia s úbohým ľudstvom. Iným, s vyššími znameniami a vznešenejšími povahami ako jeho, náleží čeliť tejto výzve a viesť do takejto svätej vojny. On je iba bádateľom, ktorý skúma minulosť, ktorý vám možno dokáže povedať trochu, veľmi málo o tom, čo bolo, no ktorý nemôže, neodváži sa povedať vám, čo by malo byť. Dokonca aj to málo, čím môže prispieť k objasneniu minulosti môže byť užitočné, ako aj zaujímavé vtedy, keď si to napokon nájde svoje miesto v tom veľkom chráme vedy, ku ktorému má ambíciu každý vedec pripojiť aspoň jeden kameň. Veríme predsa, že ak skutočne milujeme a hľadáme poznanie kvôli nemu samotnému, bez akéhokoľvek ďalšieho cieľa, každý príspevok, ktorý sa nám podarí, akýkoľvek bezvýznamný a neužitočný sa môže zdať, sa raz zapojí do celého nazhromaždeného skladu poznania pre všeobecné dobro ľudstva.

Takže sféra sociálnej antropológie, tak ako ju chápem ja, alebo aspoň tak ako ju navrhujem vymedziť, je ohraničená na hrubé začiatky, rudimentárny vývin ľudskej spoločnosti: neobsahuje pokročilejšie fázy zložitého rastu, tým menej praktické problémy, ktoré sú povolaní riešiť naši moderní štátnici a zákonodarcovia. Tento výskum môže byť teda opísaný ako embryológia ľudskeho myslenia a inštitúcií, alebo ak máme byť presnejší, ako výskum, ktorý sa usiluje objasniť po prvé, viery a zvyky divochov a po druhé, pozostatky týchto vier a zvykov, ktoré prežili ako skameneliny medzi ľuďmi vyššej kultúry. Z tohto opisu sféry sociálnej antropológie vyplýva, že predkovia civilizovaných národov boli raz divochmi a preniesli alebo mohli preniesť svojim kultúrnejším potomkom idey a inštitúcie, ktoré boli v dokonalom súlade so spôsobmi myslenia a konania hrubšej spoločnosti, v ktorej vznikli, hoci ich už nemožno zladit' s neskorším prostredím. Skrátka, definícia tvrdí, že civilizácia sa vždy a všade vyvinula z divožstva. Množstvo dôkazov, na ktorých sa toto tvrdenie zakladá je podľa mojej mienky také veľké, že takáto indukcia je nespochybniteľná. Ak to niekto spochybňuje, nemyslím si, že treba márnit' čas diskusiou s ním. Verím, že v civilizovanej spoločnosti sú stále ešte ľudia, ktorí trvajú na tom, že Zem je plochá a Slnko sa otáča okolo nej – no nijaký rozumný človek nebude strácať čas márnym pokusom presvedčiť takýchto ľudí o ich omyle, dokonca aj keď sa táto plochosť Zeme a otáčky Slnka dokonale zhodujú s evidenciou ich zmyslov, podporujúc ich halucináciu, čo je oveľa viac, ako sú schopní urobiť oponenti pôvodného divožstva človeka.

Skúmanie divožského života je teda veľmi dôležitou súčasťou sociálnej antropológie. V porovnaní s civilizovaným človekom predstavuje divoch pozastavené alebo skôr spomalené štádium sociálneho vývinu a preskúmanie jeho zvykov a vier poskytuje rovnaký druh dôkazov evolúcie ľudskej mysle, ako embryo poskytuje o evolúcii ľudskeho tela. Ak to mám povedať inak, divoch je voči civilizovanému človeku tým, čím je dieťa voči dospelému – a práve tak ako postupný rast inteligencie dieťaťa zodpovedá a v určitom zmysle rekapituluje postupný rast inteligencie druhu, takisto skúmanie divožskej spoločnosti v rôznych štádiách evolúcie nám umožňuje približne, hoci samozrejme nie presne sledovať cestu, ktorú museli prejsť predkovia vyšších rás vo svojom napredovaní cez barbarstvo k civilizácii. Skrátka, divožstvo je pôvodnou situáciou ľudstva a keď chceme pochopiť, aký bol pôvodný človek, musíme zistiť, aký je súčasný divoch.

Avšak tu je nevyhnutné chrániť sa pred bežným nedorozumením. Dnešní divosi sú primitívne iba v relatívnom, nie v absolútnom zmysle. Sú primitívni v porovnaní s nami – nie sú však primitívni v porovnaní so skutočným pôvodným človekom, teda s človekom, ktorý vznikol zo zvieracieho štádia existencie. Takže v porovnaní s človekom v jeho absolútne

prvotnom štádiu dokonca aj najnižší dnešný divoch je nepochybne vysoko vyvinutou a kultúrnou bytosťou, pretože všetky dôkazy a pravdepodobnosť svedčia v prospech názoru, že každá existujúca rasa ľudí, najhrubšia rovnako ako najcivilizovanejšia, dosiahla svoju súčasnú úroveň kultúry, či už nízku alebo vysokú, iba po pomalom a bolestnom pokroku, ktorý presahoval tisícky, možno milióny rokov. Takže keď hovoríme o nejakých známych divochoch ako o primitívoch, čo nám umožňuje používanie nášho jazyka, je potrebné vždy pamätať, že termín primitívny na nich používame v relatívnom, nie v absolútnom zmysle. Máme na mysli to, že ich kultúra je rudimentárna v porovnaní s kultúrou civilizovaných národov, ale vôbec nie to, že je totožná s kultúrou pôvodného človeka. Je nevyhnutné zdôrazniť toto relatívne používanie termínu primitívny pri jeho aplikácii na všetkých známych divochov bez výnimky, pretože mnohoznačnosť, pochádzajúca z dvojitého významu tohto slova bola zdrojom toľkých zmätkov a nedorozumení. Bezstarostní alebo neopatrní autori sa s ním veľmi pohrávali v kontroverziách, používajúc toto slovo raz v jednom, raz druhom význame, ako sa im to hodilo pre ich momentálny argument bez toho, aby si všimli alebo aspoň upozornili na mnohoznačnosť. Aby sme sa vyhli takýmto slovným klamom, je nevyhnutné ustavične mať na mysli, že aj keď má sociálna antropológia toho veľa povedať o primitívnom človeku v relatívnom zmysle, nemá vôbec čo povedať o primitívnom človeku v absolútnom zmysle a to z toho простého dôvodu, že o ňom vôbec nič nevie, a pokiaľ to môžeme posúdiť, nikdy ani nič vedieť nebude. Konštruovať dejiny ľudskej spoločnosti a začínajúc od absolútne pôvodného človeka a prepracovávať sa tisíckami alebo miliónmi rokov až ku vzniku existujúcich divochov by možno bolo záslužné ako vzlet predstavivosti, ale nemohlo by si to nárokovať na záslužnosť vedy. Takáto práca by bola presným opakom skutočného spôsobu vedeckého postupu. Znamenalo by to postupovať *a priori* od neznámeho k známemu, namiesto *a posteriori* od známeho k neznámemu. Síce už veľa vieme o sociálnom stave dnešných a nedávnych divochov, avšak opakujem, že nevieme vôbec nič o absolútne prvotnej ľudskej spoločnosti. Takže starostlivý bádateľ, ktorý sa usiluje objasniť sociálnu evolúciu ľudstva v dobách pred počiatkom dejín nesmie začať od neznámeho a čisto hypotetického prvotného človeka, ale od najnižších divochov, ktorých poznáme alebo o ktorých máme adekvátne záznamy – a od ich zvykov, vier a tradícií ako pevného faktického základu sa môže vrátiť tak trochu hypoteticky do temnôt minulosti. Môže teda vytvoriť rozumnú teóriu spôsobu, ako tieto skutočné zvyky, viery a tradície vznikli a vyvíjali sa vo viac či menej vzdialenej dobe, no pravdepodobne nie veľmi vzdialenej od doby, v ktorej boli pozorované a zaznamenané. No ak je starostlivým bádateľom, ako tvrdím, nebude nikdy očakávať, že takúto rekonštrukciu ľudských dejín dovedie príliš ďaleko, a ešte menej bude

snívať o jej napojení na skutočné počiatky, pretože si bude vedomý, že nemáme dôkazy, ktoré by nám umožnili dokonca aj hypoteticky sklenúť most nad priepasťou tisícov alebo miliónov rokov, ktoré delia dnešného divocha od pôvodného človeka.

Ak som definoval sociálnu antropológiu správne, jej oblasť môže byť rozdelená zhruba na dve časti, z ktorých jedna obsahuje zvyky a viery divochov a druhá zasa tie pozostatky týchto zvykov a vier, ktoré prežili v myslení a inštitúciách kultúrnejších národov. Jednu časť možno nazvať štúdiom divožstva, druhú štúdiom folklóru. Niečo som už povedal o divožstve: teraz sa obrátim k folklóru, teda k prežitkom primitívnejších ideí a praktík medzi národmi, ktoré sa v iných ohľadoch pozdvihli na vyššiu úroveň kultúry. To, že takéto prežitky sa dajú objaviť v každom civilizovanom národe už teraz ťažko niekto spochybní. Keď napríklad čítame o írkej žene, upálenej svojím manželom kvôli podozreniu, že nešlo o jeho manželku, ale o čarodejnicu², alebo o anglickej žene, ktorá umrela na zástavu srdca, pretože sa zľakla klinca, ktorý ju zranil, oveľa viac, ako samotnej rany³, môžeme si byť istí, že viery, ktorých obeťami sa stali tieto úbohé stvorenia ich nenaučili v škole alebo v kostole, ale boli prenesené od skutočných divožských predkov prostredníctvom mnohých generácií pokročilejších, aj keď nie úplne civilizovaných potomkov. Viery a praktiky tohto druhu sú teda oprávnené nazývané poverami, čo doslovne znamená prežitky. Druhá časť sociálnej antropológie sa zaoberá poverami v striktnom slova zmysle.

K týmto poznámkam ma viedlo želanie vysvetliť, prečo povery všetkých druhov, politické, morálne a náboženské prežili aj medzi národmi, ktoré majú príležitosť poznať viac. Dôvodom je to, že lepšie mysle, ktoré sa ustavične učia nové veci, nestíhajú niekedy vyradovať tie staré. Takáto filtrácia je pomerne pomalá a kým nové predstavy preniknú až na dno, ak sa tam vôbec dostanú, sú už často zastaralé a prekryté inými zhora. Keby sme mohli otvoriť hlavy a čítať myšlienky dvoch ľudí tej istej generácie a krajiny, ale z opačných koncov intelektuálnej škály, pravdepodobne by sme zistili, že ich mysle sa líšia rovnako, akoby patrili k odlišným živočíšnym druhom. Ľudstvo, ako sme už povedali, napreduje v *échelons* – teda kolóny nepochodujú bok po boku, ale v rojnici, mnohotvárne rozptýlené za vodcom. Tento obraz dobre vyjadruje nielen rozdiel medzi národmi, ale aj medzi jednotlivcami toho istého národa a tej istej generácie. Tak ako jeden národ ustavične predbieha niektorých svojich súčasníkov, aj v rámci jedného a toho istého národa sú niektorí ľudia ustavične popredu pred svojimi druhmi a na čele rasy sú tí, ktorí odvrhli náklad povier, ktorý ešte stále ťaží chrbty a ramená zaostávajúcich. Ak máme zanechať metaforu, povery prežívajú preto, lebo hoci šokujú názory osvietených členov spoločenstva, sú stále ešte v harmónii s myšlienkami a pocitmi iných, ktorí, aj keď sú vydrezírovaní tými najlepšimi

k zdaniu civilizácie, zostávajú v srdci divochmi a barbarmi. Práve preto boli barbarské tresty za velezradu, čarodejníctvo a prehrešky otroctva v tejto krajine tolerované a zastávané až do moderných čias. Takéto prežitky sa dajú rozdeliť do dvoch typov podľa toho, či sú verejné alebo súkromné – inými slovami podľa toho, či sú stelesnené v zákone krajiny, alebo praktizované so zhovievavosťou zákona či bez nej v dierach a kútoch. Príklady, ktoré som citoval patria k prvej z týchto dvoch tried. Čarodejnice boli verejne upalované a zradcovia verejne štvrtení v Anglicku ešte pomerne nedávno a otroctvo prežilo ako legálna inštitúcia ešte dlhšie. Skutočná povaha takýchto verejných povier je napriek ich publicite schopná uniknúť odhaleniu, pretože kým sú nakoniec pohltené stúpajúcom vzmachom pokroku, vždy jestvujú ľudia, ktorí ich bránia ako inštitúcie, podstatné pre verejné blaho a sankcionované zákonmi Boha a človeka.

Takže výskum sociálnej antropológie sa pokúša skúmaním divočstva a jeho prežitkov v civilizácii načrtnúť rané dejiny ľudského myslenia a inštitúcií. Tieto dejiny nikdy nemôžu byť úplné, pokiaľ veda neobjaví nejaký spôsob čítania miznúcich záznamov minulosti, o ktorom v tejto generácii môžeme ťažko snívať. Vieme, že z každej udalosti, akokoľvek bezvýznamnej, vyplýva zmena, akokoľvek jemná, v materiálnej stavbe sveta, takže celé dejiny sveta sú v určitom zmysle vytesané na jeho tvári, aj keď sú naše oči príliš slabé na to, aby prečítali toto posolstvo. Môže sa stať, že v budúcnosti bude objavený nejaký zázračný prvok, nejaká magická chemikália, umožňujúca rozlúštiť celý rukopis prírody niekomu väčšiemu ako Danielovi a interpretovať ho svojim druhom. To sa ťažko stane v našej dobe. So súčasnými zdrojmi, ktoré poznáme, sa musíme uspokojiť s veľmi stručnými, nedokonalými a do veľkej miery odhadovanými poznatkami o mentálnom a sociálnom vývine človeka v prehistorických dobách. Ako som už zdôraznil, fragmentárne a pochybné dôkazy sa týkajú iba malej časti nesmiernej minulosti ľudského života na Zemi – veľmi skoro strácame niť, slabučko svietiacu niť v rozsiahlej temnote absolútne neznámeho. Dokonca v porovnateľne krátkom časovom úseku, najviac niekoľko tisícok rokov, ktorý viac či menej poznáme, jestvujú mnohé hlboké a široké priepasti, ktoré sa dajú preklenúť iba hypotézami, ak sa má príbeh evolúcie odvíjať súvislo. Takéto premostenia buduje v antropológii aj v biológii komparatívna metóda, ktorá nám umožňuje vypožičať si ohnivkú jednej reťaze dôkazov, aby nahradili medzery v druhej. Pre nás, ktorí sa nezaobráame rôznymi formami zvieracieho života, ale rôznymi výtvormi ľudskej inteligencie spočíva oprávnenosť komparatívnej metódy na dobre doloženej podobnosti fungovania ľudskej mysle vo všetkých rasách ľudí. Zdôraznil som veľké nerovnosti, ktoré existujú nielen medzi rôznymi rasami, ale aj medzi ľuďmi jednej a tej istej rasy a generácie – mali by sme však jasne pochopiť a

zapamätať si, že tieto rozdielnosti sú skôr kvantitatívne ako kvalitatívne, a spočívajú skôr v rozdieloch stupňa ako druhu. Divoch nie je odlišným druhom bytosti ako jeho civilizovaný brat: má rovnaké schopnosti, mentálne i morálne, sú však menej rozvinuté: jeho evolúcia sa zastavila alebo skôr oneskorila na nižšej úrovni. A keďže divošké rasy nie sú všetky na rovnakej úrovni, ale sa zastavili alebo oneskorili na rozličných miestach cesty dopredu, môžeme do určitej miery, keď ich vzájomne porovnáme, skonštruovať škálu sociálneho pokroku a zhruba vyznačiť niektoré zo štádií dlhej cesty, ktorá vedie od divožstva k civilizácii. V ríši mysle takáto škála mentálnej evolúcie zodpovedá škále morfolologickej evolúcie v zvieracej ríši.

OBLASŤ A METÓDA MENTÁLNEJ ANTROPOLÓGIE¹

Prednášky, ktoré mám česť predniesť na tomto mieste sa zaoberajú jednou oblasťou divožskej spoločnosti a náboženstva – vierou v nesmrteľnosť a vzývaním mŕtvych v Polynézii. Hoci tento námet môže byť nový a dôvody na jeho skúmanie pre niektorých mojich poslucháčov temné, navrhujem venovať prvú prednášku všeobecnému úvodu, v ktorom sa pokúsím vysvetliť, prečo treba divožskú spoločnosť skúmať a ako by sme ju mali skúmať.

Výskum divožskej spoločnosti tvorí súčasť všeobecnej vedy o človeku alebo antropológie. Táto veda je jednou z najneskôr narodených v bratstve vied, pretože je sotva staršia ako stred devätnásteho storočia – v skutočnosti je táto veda súčasníkom nemálo svojich exponentov, ktorí ešte nedosiahli hranicu pokročilej staroby. Uplynulo neveľa rokov od skonu dvoch z jej zakladateľov v Anglicku – lorda Aveburyho a Edwarda Tylora. No hoci je táto veda rokmi mladá, vyrástla tak rýchlo, že je už sotva možné, aby ju niekto celú obsiahol. Princíp rozdelenia práce, ktorý je podstatný pre ekonomický pokrok, je nemenej podstatný pre vedecký pokrok. Nadišiel čas, kedy by iba obsiahly intelekt nejakého Aristotela alebo Bacona mohol mať znalosti celej jej oblasti. Čoraz viac bádateľov musí obmedziť svoje výskumy na malý výsek oblasti a sústrediť lampy svojej prenikavej inteligencie na malý krúžok, takmer na bod v rozsiahlej rozlohe, ktorú nejasne zahliadame, ako sa rozprestiera donekonečna na každú stranu od nás. Iba znásobením týchto prenikavých lúčov, svietiacich bok po boku môžeme dúfať, že krok za krokom rozšírime svetlo poznania po bezhraničnej oblasti neznámeho.

V našej vede je prvým veľkým a jasným rozdelením rozdelenie na skúmanie ľudského tela a skúmanie ľudskej mysle. Prvé je známe ako fyzická antropológia – druhé je teraz, aspoň v tejto krajine všeobecne nazývané sociálna antropológia, no ja by som dal prednosť

všeobecnejšiemu názvu mentálna antropológia. Aj keď je človek nepochybne prevažne sociálnou bytosťou a pravdepodobne vďaka väčšiu časť svojej prevahy nad zvieratami sile svojich stádných inštinktov, tieto inštinkty sú iba časťou jeho mentálnej výbavy, a dokonca aj keby sme od nich dočasne abstrahovali kvôli našej úvahe, v ľudskej mysli ešte stále zostane dosť veľa toho, čo si zaslúži byť starostlivo skúmané a prirodzene spadá pod vedu o človeku. Takže v týchto prednáškach sa budem zaoberať výhradne mentálnou antropológiou, odlišujúcou sa od fyzickej antropológie.

Dokonca aj keď obmedzíme v antropológii naše výskumy iba na myseľ človeka, táto téma je ešte stále taká rozsiahla, že ak má byť urobený nejaký pokrok, sú nevyhnutné niektoré jej ďalšie rozdelenia. Mysleľ človeka bola dlhú dobu skúmaná celým radom špeciálnych disciplín, ktoré pod rôznymi názvami – psychológia, logika, metafyzika, etika, niekedy zoskupené do všeobecného názvu filozofia – významným a vznešeným spôsobom prispeli k vede o človeku. Aké miesto teda zostáva pre nový výskum mentálnej antropológie popri týchto starobylých skúmaniach? Je pre ňu priestor na niektorej ctihodnej fakulte? Môže si nárokovať funkciu, ktorú by už nevykonávali jej staršie sestry? Domnievame sa, že môže, a ak chceme určiť, aká je to funkcia, potrebujeme možno iba preskúmať dátum, kedy bola moderná veda o antropológii ako celok prvýkrát seriózne a systematicky zvážená. Zrod antropológie nasledoval takmer bezprostredne po vyhlásení evolučnej teórie Darwinom a Wallaceom v roku 1859. Domnievam sa, že sa nemýlim, keď poviem, že založenie antropológických spoločností u nás i v zahraničí vždy nasledovalo až po tomto dátume, a to vo veľmi krátkych intervaloch. Nech už je to ako chce, teória postupnej evolúcie človeka z dlhých radov nižších foriem zvieracieho života je dnes všeobecne akceptovaná, aj keď ešte stále prevláda rôznosť mienok o presnom spôsobe, ktorým sa evolúcia uberá. Práve táto koncepcia evolúcie poskytuje základ modernej vede o antropológii.

Z fyzickej stránky bola ľudská anatómia skúmaná stáročia, a tvrdím, že jej hlavné línie sa pevne ustanovili dávno pred Darwinovým vystúpením – novou myšlienkou, zavedeníu do vedy bolo to, že ľudské telo, rovnako ako telá všetkých zvierat, nie sú ukončeným výtvarom, pevným typom, vytrysknutým z prírody alebo stvoreným Bohom na jeden raz, ale je skôr iba dočasným účinkom, výsledkom dlhého procesu toho, čo sa skôr podobá na rast ako na konštrukciu alebo stvorenie, rast, o ktorom nemáme nijaký dôvod predpokladať, že sa zastavil, ale pravdepodobne sa ešte stále deje a môže spôsobiť, že naši potomkovia sa budú od nás odlišovať rovnako, ako sa my teraz odlišujeme od našich najvzdialenejších predkov v škále živých bytostí. Iba pomalosť tohto procesu ukrýva pred našimi očami pohyb a vedie k záveru, takému lichotivému pre ľudskú márnivosť, že príroda dosiahla svoj vrchol v nás a

nemôže zísť ďalej. Bezprostredným výsledkom evolučnej teórie bol teda nesmierny impulz, ktorý poskytla porovnávacej anatómii – v súčasnosti sa uznáva, že ľudská telesná schránka nie je izolovaná štruktúra, ale je úzko spätá so schránkami mnohých iných zvierat, a jedna štruktúra sa nedá pochopiť bez ostatných. Nemenej dôležitou oblasťou toho, čo by sme teraz mohli nazvať novou anatómiou sa stala veda o embryológii, ktorá bola schopná porovnaním ľudských a zvieracích embryí dokázať, že sa úzko podobajú pozoruhodnú dobu svojho vývinu a tým poskytnúť presvedčivý argument v prospech záveru, že človek a takzvané nižšie zvieratá mali spoločný pôvod a nespočetnú dobu pravdepodobne šli po paralelných líniách evolúcie. Embryológia vlastne ukazuje, že skutočný proces evolúcie, ktorý postulujeme pre minulé dejiny našej rasy, sa súhrnne reprodukuje v životných dejinách každého muža a ženy, ktorí sa na svete narodili.

Ak sa teraz obrátíme od fyzickej k mentálnej stránke prirodzenosti človeka, môžeme povedať, že evolučná teória podobným spôsobom otvorila novú oblasť výskumu, ktorou sa nezaoberala staršia filozofia. Kedykoľvek sa v minulosti filozof pustil do skúmania princípov ľudskej mysle, išlo o jeho vlastnú myseľ alebo prinajlepšom o myseľ jeho civilizovaných súčasníkov, ktoré podroboval skúmaniu. Keď Descartes obrátil svoje oči dovnútra a uvažoval o operáciách svojej vlastnej mysle, veril, že sa dostáva k najhlbším základom, dostupným pre ľudskú inteligenciu. Domnievam sa, že ho nikdy nenapadlo, aby získal informácie o mysli Zuluov a Hotentotov, nehovoriac o opiciach alebo šimpanzoch. Evolučná doktrína však urobila veľmi pravdepodobným, že myseľ filozofa je nerozdeliteľne spojená s myslami týchto barbarských ľudí a zvláštnych zvierat a aby sme ju správne pochopili, nesmieme sa brániť skúmaniu inteligencie týchto našich skromných príbuzných.

Súčasťou teórie vývinu je aj to, že zároveň s evolúciou ľudského tela z tel nižších zvierat podstúpila jeho myseľ paralelnú evolúciu, postupne sa zlepšujúc od hrubých vnemov k porovnateľne vysokej úrovni inteligencie, ktorú dosiahli v súčasnosti civilizované rasy. A keďže o evolúcii telesných podôb vieme, že mnohé druhy nižších stupňov prežili bok po boku s vyššími až do súčasnosti, aj o evolúcii mysle môžeme usúdiť, že mnohé z existujúcich rás ľudstva za nami zaostali a ich rôzne stupne mentálneho vývinu predstavujú rôzne stupne zdržania v evolučnom procese, rôzne štádiá na pochode ľudstva vpred. Vravím o pochode vpred, pretože máme dobrý dôvod veriť, že väčšina, ak nie všetky tieto zameškané rasy postupne, aj keď pomaly napredujú – alebo aspoň napreodovali, kým sa na svoje nešťastie nedostali do kontaktu s európskou civilizáciou. Starej teórii postupnej degenerácie ľudstva vo všeobecnosti z pôvodného stavu cnosti a dokonalosti chýba čo i len jediný dôkaz. Verím, že dokonca aj skromnejší a udržateľnejší názor, že niektoré rasy čiastočne degenerovali spočíva

na veľmi plytkej indukcii. Ak mám vravieť za seba, môžem povedať, že pri svojom čítaní divošských záznamov som sa stretol iba s málo alebo vôbec nijakými faktami, ktoré by jasne a nepochybne poukazovali na rasovú degeneráciu. Dokonca aj medzi austrálskymi domorodcami, najmenej pokročilými z celého ľudstva, som nezaznamenal, pokiaľ si spomínam, ani najmenší znak, že by kedysi zastávali vyššiu úroveň kultúry ako tú, ktorú u nich objavili Európania. Naopak, mnohé veci v ich zvykoch a vierach sa mi zdajú byť veľmi silným dôkazom v prospech záveru, že domorodá austrálska spoločnosť, pokiaľ ju vieme sledovať v minulosti, uskutočnila výrazný pokrok na ceste vpred od nižších k vyšším formám sociálneho života. Zdá sa, že tomuto pokroku napomohli, ak ho priamo nevyvolali, priaznivé fyzické podmienky v niektorých častiach Austrálie, najmä vyššie zrážky v hornatých oblastiach blízko pobrežia s prirodzeným dôsledkom veľkého dostatku potravy v protiklade k suchu a neplodnosti púštného vnútrozemia.

Keď som povedal toto, dúfam, že nemôžem byť obvinený z toho, že považujem niektorú z existujúcich rás ľudstva buď za degenerovanú alebo za primitívnu v striktnom zmysle slova. Pokiaľ ide o predpokladanú degeneráciu, povedal som dosť – pokiaľ však ide o obvinenie, že každý kompetentný antropológ považuje dokonca aj najnižšiu zo žijúcich rás za absolútne primitívnu, poviem k tomu niekoľko slov, hoci tým iba opakujem protest, ktorý vznášam znovu a znovu.

Tí z nás, ktorí tvrdia tak ako ja, že náš druh sa vyvinul v radoch postupných štádií z najnižšej formy zvieracieho života veria, že línia evolúcie nebola všade rovnaná, ani postup evolúcie všade jednotný. Či už bola línia jediná od začiatku a iba sa neskôr rozštiepila, alebo či jestvovalo už od začiatku niekoľko paralelných línií, ktoré sa neskôr vzájomne vzdialili – inými slovami, či už ľudstvo pochádzalo z jediného páru predkov alebo z niekoľkých párov, je stará otázka, o ktorej sa ešte stále diskutuje a pokiaľ môžeme niečo povedať, táto diskusia môže pokračovať donekonečna. Odpoveď na otázku má málo alebo nijakú praktickú dôležitosť, a pokiaľ ide o mňa, nehlasujem ani za jednu stranu, ani za druhú. Avšak či už ľudská evolúcia začala z jediného miesta alebo nie, istotne nadobudla veľmi rôznorodý priebeh v rôznych dobách a v rôznych častiach sveta. Rýchlosť pokroku sa nielen menila v čase a priestore, ale aj jeho výtvary, teda rasy sa vzájomne čoraz viac odlišovali. Nemôžeme teda usporadúvať existujúce rasy ľudstva do postupných radov a povedať, že dianím prírody sa nižšie musia nevyhnutne, hoci pomaly rozvinúť do vyšších. Nemôžeme napríklad povedať, že keby sme namiesto vyhubenia ušetrili Tasmáncov, tí by postupne nadobudli všetky charakteristické vlastnosti austrálskych domorodcov, že pod našim vplyvom by sa austrálski domorodci postupne mohli vyvinúť na černochoch, a že v prípade vhodnej príležitosti by sa

černosi časom zmenili na Európanov. Nie, postup ľudstva sa nedeje v jedinom šíku. Sme veľmi neporiadnym oddielom, ktorý ustavične narušuje zadelenia a sme veľmi ďaleko od toho, aby sme vzájomne udržovali krok. Nemáme nijaký presný štandard, ktorým sa dá merať presný stupeň evolúcie, dosiahnutý tou či onou rasou, pretože spoločný základ alebo základy, z ktorých všetci pochádzame, sú nám neznáme. Ako by sme teda mohli vyčleniť jednu z rás ľudstva, či už súčasných alebo minulých a povedať, že je alebo bola absolútne pôvodná? Keby sme mohli vidieť, ako celá armáda našich predkov pochoduje a definuje pred nami, od najjednoduchšej améby až po najvznešenejšiu ukážku ľudstva, vari by sme mohli položiť svoj prst na to presné miesto v tejto dlhej procesii, kde prestalo to zvieracie a začalo čisto ľudské? Zmena bola istotne príliš pozvoľná, prechody príliš infinitezimálne, aby nám dovolili takto ostro definovať absolútny začiatok nášho druhu, nakresliť čiaru cez náš genealogický strom a povedať: všetci naši predkovia na hornej polovici boli ľudia, a všetci naši predkovia na dolnej polovici boli zvieratá. Koncepcia absolútne pôvodnej ľudskej rasy, či už súčasnej alebo minulej, je tak ďaleko od toho, aby ju antropológ zastával, že je pre neho dokonca ťažké pripísať jej slovám vôbec nejaký význam. Vôbec sa tým nezbavuje používania prídavného mena primitívny v relatívnom zmysle na rozlišovanie medzi menej a viac pokročilými rasami ľudstva. V bežnej reči je relatívny zmysel slova primitívny voľne pripúšťaný. Prečo by mal byť upieraný antropológovi?

Oblasť mentálnej alebo sociálnej antropológie teda môže byť definovaná ako skúmanie mentálnych a sociálnych podmienok rôznych ľudských rás, najmä primitívnejších rás v porovnaní s pokročilejšími, s cieľom vystopovať všeobecnú evolúciu ľudského myslenia, najmä v jeho skorších štádiách. Takýto komparatívny výskum mysle človeka je teda analogický ku komparatívne výskumu jeho tela, ktorým sa zaoberajú anatómia a fyziológia. No kým komparatívna anatómia a fyziológia rozširujú dosah svojich porovnaní aj za ľudský druh, takže včleňujú celý súbor živých bytostí, mentálna antropológia sa nateraz uspokojuje s ohraničením svojich porovnaní na členov nášho vlastného druhu. Toto ohraničenie je nepochybne iba dočasné - dá sa očakávať, že rastúce poznanie mentálnych procesov nižších zvierat postupne umožní ich porovnanie so zodpovedajúcimi procesmi v mysli človeka, ktoré sotva zlyhá pri objasnení mnohých doteraz nevyriešených problémov.

Lenže hoci je veľmi rozsiahle využívanie komparatívnej metódy žiaduce a v budúcnosti nevyhnutné v záujme vedy o človeku, niektorí dobromyseľní, no neopatrní priatelia antropológie ohraničujú využívanie tejto metódy ešte užšie, ako je v súčasnosti nevyhnutné a múdre. Zjavne nám odmietajú dovoliť porovnávať myšlienky a inštitúcie, umenia a zručnosti vzdialených rás navzájom a dovolili by nám porovnávať iba výtvary

susediacich rás. Malá úvaha nás môže presvedčiť, že takéto obmedzovanie, aj keby sa dalo uskutočniť, by nebolo múdre – a keby nám bolo vnútené, bolo by škodlivé. Veci porovnáваме na základe ich podobnosti a podobnosť nie je ovplyvnená vzdialenosťou. Rádium je rovnaké na Zemi i na Slnku – bolo by absurdné odmietnuť porovnávať ich s odôvodnením, že ich oddeľujú milióny kilometrov. Čo by sme si pomysleli o nejakej inej vede, ktorá by si dala vnútiť obmedzovanie, ktoré by niektorí z našich priateľov radi uvalili na antropológiu? Vari by geológia prosperovala, keby svoje výskumy venovala povedzme usadeninovým skalám v Anglicku a odmietla by ich porovnávať so skalami Ázie a Ameriky? Ako by mohla napredovať zoológia, keby sa zoológom zakazovalo porovnávať zvieratá svojej vlastnej krajiny so zvieratami vzdialených krajín, napríklad psov Walesu so psami Afriky a Austrálie? Márnosť, ba dokonca vnútorná absurdnosť navrhovaného obmedzenia je taká zjavná, že samotné explicitné vyslovenie tohto návrhu stačí na jej odhalenie. Tento návrh, zamaskovaný do klamnej podoby obozretnej zdržanlivosti, sa všeobecne predkladá antropológovi s banálnou nálepkou zmapovania ľudstva od Číny po Peru, akoby samotný myšlienka takéhoto zmapovania bola príliš nezmyselná na seriózne zváženie. Tí istí ľudia, ktorí takto podpichujú antropológiu, ani len nesnívajú o tom, aby nasmerovali podobnú uštipačnosť na vedy ako geológia, botanika a zoológia, v ktorých je porovnávanie rozšírené.

Aby sme to zhrnuli: hlavným problémom mentálnej antropológie je vystopovať evolúciu ľudskej mysle, ktorá sprevádzala evolúciu ľudského tela od najranejších čias. No keďže neskoršie štádiá tejto evolúcie skúmali staršie vedy, je len spravodlivé, aby sa nová veda venovala najmä tým skorším štádiám, ktoré si staršie vedy nevšimali. Práve preto sa antropológia všeobecne a úplne správne považuje za vedu o počiatkoch, keďže otázka ľudských počiatkov bola donedávna akousi krajinou nikoho, na ktorú noha vedy nevstúpila, ale ktorú podupali kopytá nevedomosti a povery, takže antropológia vystúpila, aby sa domohla tejto púšte od divokých oslov, ktoré po nej pobiehali a obrátila ju na záhradu poznania. Jej snahy neboli úplne márne. Púšť už začala prinášať plody a rozkvitať ako ruža.

No ak mentálna antropológia, odmietajúca pytliačiť v revíroch starších vied, venuje svoje výskumy najmä skorším fázam ľudského myslenia, ako môže uskutočniť svoj zámer? Pokiaľ viem, môže ho uskutočniť iba tromi spôsobmi - skúmaním necivilizovaných rás, skúmaním detí a skúmaním mentálnej patológie. Z týchto troch skúmaní som ja venoval pozornosť iba prvému a chcem hovoriť iba v jeho mene. No kým prejdem k nemu, nech mi je dovolené kvôli úplnosti povedať zopár slov aj o ostatných dvoch. Najskôr o skúmaní detí. To, že inteligencia detí v normálnych prípadoch podlieha procesu vývinu od detstva po dospelosť je príliš zjavné a zřejmé, aby to potrebovalo dôkaz – a je rozumné predpokladať, že tak ako

vývin ich tiel v maternici reprodukuje do určitej miery telesnú evolúciu ich vzdialených predkov z nižších foriem zvieracieho života, aj vývin ich mysli od prvého záblesku vedomia v embryu po plné svetlo rozumu v dospelom živote reprodukuje do určitej miery mentálnu evolúciu ich predkov v dobách úplne mimo dosahu histórie. Tento predpoklad potvrdzuje analógia, ktorú často sledujeme medzi myslením a správaním detí a myslením a správaním divochov – máme silné dôvody predpokladať, že divošké spôsoby myslenia a konania sa úzko podobajú spôsobom hrubých praotcov civilizovaných rás. Starostlivé skúmanie rastu inteligencie a morálneho zmyslu u detí teda sľubuje objasnenie intelektuálnej a morálnej evolúcie rasy.

Skúmanie mentálnej patológie, do ktorej zaradujem všetky významné odchýlky od intelektuálnych a morálnych štandardov spoločnosti, môže prispieť k tomu istému cieľu. Už som povedal, že divoké fantázie pacientov v sanatóriách sa niekedy podobajú poverčivým predstavám divochov. Nezdá sa nepravdepodobné, že prípady mentálnych porúch sú často výsledkom zabrzdneného vývinu alebo upadnutia do predchádzajúceho typu - a ak je to tak, ich pozorovanie môže byť poučné, pretože podľa tejto hypotézy reprodukovujú pred nami tie fázy mysle, ktoré normálni muži a ženy dávno prekonali a o ktorých nemôžeme mať s výnimkou týchto zvláštnych zaostalostí nijaké informácie.

Treťou z ciest, ktorou sa môžeme priblížiť k detstvu ľudstva je výskum necivilizovaných rás súčasnosti a minulosti. Skúmanie necivilizovaných rás súčasnosti je obzvlášť plodné, aj keď je vystavené mnohým ťažkostiam. Ako však máme skúmať necivilizované rasy minulosti? Tie zanikli a nezanechali po sebe nijaké písomné záznamy. Veď najlepšie sa dá necivilizovaná rasa definovať ako rasa, ktorá nepozná umenie písma – osvojenie si umenia písma je základným kameňom civilizácie. Naše poznanie necivilizovaných rás minulosti pochádza z dvoch zdrojov: po prvé, pochádza z písaných, maľovaných alebo sochárskych dokladov, ktoré nám zanechali civilizované národy, pozorujúce tieto miznúce rasy. A po druhé, pochádza z kostier alebo fragmentov kostier samotných rás, spolu so zvyškami ich nástrojov, čo už v podobe zhotovených vecí alebo malieb a rytín na skalách. Pokiaľ ide o prvý zdroj, starí Egypťania nám sprostredkovali mnohé grafické reprezentácie barbarských národov, s ktorými prišli do kontaktu – a starí grécki, latinskí a čínski spisovatelia zanechali správy o mnohých z ešte primitívnejších kmeňov, rozprestierajúcich sa na okraji civilizácie. Tieto správy sú však z väčšej časti veľmi povrchné a pravdepodobne nepresné.

Keď sa zaoberáme necivilizovanými rasami, ktoré zanikli a o ktorých nezostali nijaké písomné záznamy, naše poznanie závisí od biednych zvyškov ich rozsypaných kostí a

roztrúsených pozostatkoch ich nástrojov. Úloha skúmania týchto pozostatkov pripadá tej oblasti vedy o človeku, ktorá je známa ako prehistorická archeológia alebo prehistorická antropológia. Takýto výskum sa prvýkrát zaradil medzi vedy približne v polovici devätnásteho storočia. V jeho vykonávaní viedlo a ešte stále vedie Francúzsko. Vznešeným monumentom jeho skvelých výsledkov v tomto veľkom diele je Inštitút ľudskej paleontológie, založený nedávno v Paríži vďaka osvietenej podpore kniežat'a monackého. Cambridge je treba gratulovať, že má mladú a odvážnu školu prehistorickej archeológie pod vedením človeka, ktorý mal to šťastie, že bol priateľom a žiakom veľkých francúzskych učiteľov. Nenáleží mne, aby som hovoril o práci tejto školy. Toto dielo totiž leží mimo hlavného záberu mojich výskumov, ktoré sa zamerali najmä na žijúce divošské a barbarské národy, ktorým nemôžem uprieť, že nám poskytli zďaleka najširší a najdôveryhodnejší materiál na vystopovanie mentálnej a sociálnej evolúcie nášho druhu späť až do oblastí, ktoré ležia mimo dohľad histórie. Túto úvodnú prednášku ukončím niekoľkými pozorovaniami k tejto téme. Tieto pozorovania zoskupím do dvoch častí. Po prvé, poviem niečo o metóde skúmania, a po druhé, spomeniem ako ilustráciu niektoré problémy, ktoré tento výskum poznáva.

Prvá je teda metóda. V princípe je mimoriadne jednoduchá, aj keď pri praktickom použití môže byť ťažká. Metóda nie je ničím menej ani viac ako indukciou, ktorá je v konečnom dôsledku, nech už ju akokoľvek skrývame pod blýskavou oponou formálnej logiky, jedinou metódou, ktorou ľudia môžu získavať a aj získavajú svoje poznanie. A prvoradou podmienkou platnej indukcie je presné pozorovanie. V tejto oblasti vedy teda potrebujeme najmä a predovšetkým úplné, pravdivé a presné správy o divošských a barbarských národoch, založené na osobnom pozorovaní. Takéto správy najlepšie prislúchajú ľuďom, ktorí mnohé roky žili medzi týmito národmi, získali si ich dôveru a môžu sa s nimi dohovoriť v ich rodnom jazyku – divosi sú totiž podozrievaví a tajnostkárski voči cudzincom, skrývajú pred nimi svoje najobľúbenejšie rituály a viery, a sú hneď pripravení zviazať bádateľa, nie ani tak preto, aby ho oklamali, ako skôr kvôli priateľskému zámeru zavďačiť sa mu odpoveďami, ktoré od nich očakáva. Je potrebná obzvláštna kombinácia inteligencie, taktu a ústretovej povahy, aby sme priviedli divocha k témam, ktoré považuje za posvätné - iba s málo ľuďmi bude natoľko spokojný, aby sa pred nimi odhalil.

Keď sa takto zozbiera rozsiahly súbor presných informácií, založených na osobnom pozorovaní a výskume, zostáva úloha preskúmania a porovnania správ, získaných z rôznych častí terénu, aby sa zistilo, či sa vzájomne vysvetľujú a či sa z nich dá dedukovať nejaký všeobecný záver. Takéto porovnania by nikdy nemali vykonávať pozorovatelia v teréne.

Ťažko niečo znehodnotí hodnotu pozorovaní nejakého národa tak, ako vkladanie porovnaní s inými národmi, najmä so Židmi a potom s Grékmi a Rimanmi, čo sú rasy, ktoré si najviac vytrpeli z rúk polovzdelaných cestovateľov. Každý pozorovateľ divoškého alebo barbarského národa by ho mal opísať tak presne, akoby iný národ na Zemi ani neexistoval. Úloha porovnania nie je na ňom, aspoň nie na ňom ako na pozorovateľovi – keď si želá uskutočniť porovnania s inými národmi, v čom je samozrejme slobodný, mal by svoje porovnania striktné oddeľovať od svojich pozorovaní: ich miešanie je ak aj nie absolútne zhubné, tak aspoň veľmi znehodnocujúce pre využitie oboch.

No hoci je výkon porovnávania úplne odlišný od výkonu pozorovania a vždy by sa mal od neho oddeľovať, je veľmi dôležitý a podstatný pre antropológiu – bez neho by nejstvovala skutočná veda o človeku a nazhromaždené pozorovania, získané za cenu veľkých osobných rizík a obetí, by zostali nerozlíšenu a neusporiadanou hromadou. Práve použitie komparatívnej metódy na túto hromadu zavedie poriadok do chaosu vyvodením všeobecných princípov alebo zákonov, ktoré sú v pozadí masy jednotlivostí. Je pravda, že jednoduché porovnanie nestačí na objavenie skrytého zákona, je však prvým krokom k nemu. Iba ak sú naše porovnania správne – inými slovami, ak sme správne roztriedili fakty do ich náležitých priehradiek podľa ich skutočných podobností – premena podobností na všeobecnú pravdu alebo zákon nasleduje takmer automaticky. Takže všetko závisí na výkone porovnania. Iba s jeho pomocou môžeme dospieť k tým zovšeobecneniam, ktoré sú cieľom vedy.

No aj keď použitie komparatívnej metódy na surový materiál antropológie je nevyhnutné, iste nie je nevyhnutné, hoci žiaduce, aby sa toto použitie uskutočnilo na jeden raz. Ak sú materiály zozbierané a bezpečne uložené, porovnanie sa dá uskutočniť hocikedy neskôr – môže byť dokonca vyhradené budúcnosti. Nepochybne však môžeme mnoho stratiť, ak stále odkladáme preskúmanie faktov, zhromaždených pozorovateľmi v teréne. Porovnanie faktov, pozorovaných v rôznych, niekedy veľmi vzdialených častiach sveta často medzi nimi odhaľuje prekvapujúcu podobnosť, ktoré pravdepodobne unikla pozorovateľovi, pretože jeho pozornosť sa správne sústreďuje na jednotlivú časť terénu a nemá čas, ani príležitosť všimnúť si podobné fakty inde. Zistenie týchto podobností zvyčajne navodzuje otázku, ktorú je žiaduce položiť bádateľom v teréne – a takáto otázka môže následne nasmerovať pozornosť bádateľov v teréne na fakty, ktoré dovtedy prehliadali, ktoré sa však môžu ukázať ako nanajvýš dôležité a otvoriť novú a plodnú líniu výskumu, o ktorej sa pozorovateľovi predtým ani nesnívalo. Kvôli tomu je veľmi žiaduce, aby sa výkon preosievania a porovnávania antropológických materiálov neodkladal, ale podľa možnosti uskutočnil zároveň s výkonom pozorovania

v teréne. To je možné uskutočniť, pretože výkon porovnávania nemusia vykonávať tí istí ľudia, ktorí pozorujú fakty – často ho lepšie vykonajú iní, pretože si vyžaduje odlišné schopnosti, ktoré nie vždy má dokonca aj prenikavý a presný pozorovateľ. Dobrý pozorovateľ nie je nevyhnutne dobrým teoretikom a naopak dobrý teoretik môže byť veľmi zlým pozorovateľom. Tu, ako aj inde vo vede, je rozdelenie práce a inteligentná spolupráca bádateľov najlepšou zárukou účinnosti. Teda aj keď je v súčasnej antropológii najnaliehavejšou potrebou presné pozorovanie rás, čo najmenej zasiahnutých európskym vplyvom, stále je miesto pre vedca aj doma, pracujúceho zároveň s pozorovateľom v teréne. Mali by pracovať ruka v ruke, jeden pozorovať a zaznamenávať, druhý preosievať a porovnávať záznamy, vyznačovať podobnosti a kontrasty, ktoré medzi nimi zistí a podľa toho sa pýtať pozorovateľa. Keď budú spoločne pracovať v harmónii, najlepšie prispedia k pokroku antropológie. Práca porovnávania a teórie sa dá najľahšie a najvýhodnejšie uskutočniť na veľkej univerzite, pretože tam má bádateľ úplný prístup k celému aparátu bádania, ktorý nemôže zvládnuť nijaký súkromný vedec. Ako absolvent tejto starej univerzity by som si želal vidieť, aby sa v Cambridgi založil akýsi druh ústrednej kancelárie alebo úradu, ktorý by dostával a skúmal antropologické správy zo všetkých častí sveta a z ktorého by vyžarovali otázky, pokyny, návrhy, a ak si želáte, aj teórie k pozorovateľom, rozmiestneným v najvzdialenejších oblastiach Zeme. Ustavičný obeh faktov a myšlienok by sa udržoval medzi ústredným úradom a vzdialenými stanovišťami – pozorovanie by urýchlilo teóriu a teória by stimulovala pozorovanie. Univerzita by sa stala akýmsi domom svetla, z ktorého by vyžarovali lúče vedy a osvetľovali mnohé temné kúty Zeme. *Hinc lucem et pocula sacra.*

Tak dlho som hovoril o metóde mentálnej antropológie, že mi zostalo málo času na ilustrovanie problémov, s ktorými sa táto veda pokúša zaoberať, aj príkladmi. Táto časť mojej témy je však príliš dôležitá, aby som ju úplne prešiel mlčaním, hoci v nasledujúcich zopár minútach nemôžem urobiť nič viac než jednoducho vymenovať niektoré z problémov.